

HİNDİSTAN'IN RAMPUR RAZA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ EDEBİYATLA İLGİLİ TÜRKÇE EL YAZMALARINI ÜZERİNE NOTLAR

NOTES ON LITERATURE-RELATED TURKISH MANUSCRIPTS IN RAMPUR RAZA LIBRARY, INDIA

Turgut KOÇOĞLU*

Öz

Türkler, yaklaşık beş asır hükmettikleri Hindistan coğrafyasına başta edebî ve mimarî olmak üzere pek çok kültürel eser hediye etmişlerdir. Bu eserler arasında muhtelif konularda yazılmış Türkçe el yazmaları da bulunmaktadır. Hindistan'ın Rampur şehrindeki Raza kütüphanesinde 36 Türkçe yazma eser vardır. Bu kütüphanenin müdürü Prof. Dr. Azizüddin Husain'in davetiyle Türkçe eserler üzerine fotoğraflarıyla birlikte bir katalog çalışması yapılmıştır. Bu eserlerin hepsinin mevcut görüntüleri ve tavsifleri bir kitap hacmine ulaşacağı için bu yazıda sadece edebiyatla ilgili yazmaların birkaç sayfa görüntüsü, tavsifi ve değerlendirmeleri yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Türkçe el yazması, edebiyat

Abstract

Turks who ruled Indian subcontinent almost for five centuries presented many cultural works including literary, and architectural works in particular. Among these works there are also Turkish manuscripts written on various topics. In the city of Rampur, India, Raza Library has 36 Turkish manuscripts. With the invitation of Prof. Dr. Azizüddin Husain, the director of the library, cataloging process was carried out about Turkish manuscripts with their pictures. As the descriptions and several images of all these works could be a book, in this article only a few pages of images, descriptions and evaluation of literature-related manuscripts will take place.

KeyWords: India, Turkish manuscripts, literature

Giriş

Hindistan Jamia Millia İslamia Üniversitesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde görev yaptığım 2012-2013 öğretim yılında, Raza Kütüphanesi müdürü Prof. Dr. Azizüddin Husain Beyefendi, kütüphanelerinde Türkçe el yazması eserler bulunduğunu ve bu eserler için bir katalog hazırlanması gerektiğini belirterek bu katalogu hazırlamamı benden istirham etti. Aslında daha önce Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan, Hindistan'ın bazı kütüphanelerindeki Türkçe yazma eserler üzerine bir katalog çalışması yapmıştı. Ancak Prof. Dr. Azizüddin Husain'in kibar davetini geri çevirmemek için ve yeni yazmalar olabileceği ve bunların görüntülerini alabileceğimiz ihtimalinden dolayı Raza Kütüphanesi'ne gittik.

*Yard. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kocogluturgut@gmail.com.

Katalog çalışması sonucunda Raza Kütüphanesi'nde 36 Türkçe yazma bulunduğu tespit edildi. Bu eserler aslında, Ali Fuat Bilkan'ın katalogladığı eserlerle aynı idi. Bir hizmet hatta millî bir vazife düşüncesiyle altı bin varak civarındaki bu eserlerin dijital görüntülerini Türkiye kütüphanelerine kazandırmak için girişimlerde bulunuldu. Öncelikle Hindistan Büyükelçiliği kültür ateşeliğimiz ve sonra da Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Kütüphane Müdürlüğü ile irtibata geçildi fakat bir sonuç alınamadı. Kendi imkânlarımızla eserlerin görüntülerini alma girişiminde bulunduk ama Hindistan'da yabancılar için her varağın yirmi dolar olduğunu öğrenince altı bin varak eser için yüz yirmi bin dolar verebilmemiz imkânsızdı. En azından birkaç eseri alalım diye düşündüğümüzde de Kütüphane idaresinden, sadece bir eserin dijital görüntüsünü alabileceğimizi öğrendik ve maalesef o zaman için bu projeyi rafa kaldırdık.

Her ne kadar eserlerin tamamının dijital görüntülerini alamasak da kütüphane idaresi, kataloglamada yardımcı olması için eserlerin hem fiziki hâli hem de muhtevası hakkında bilgi edinebileceğimiz ölçüde her eserden bir iki varak görüntü almamıza müsaade etmişti.

Kütüphanedeki 36 eserin mevcut görüntüleri ve değerlendirilmeleri bir yazı boyutunu aşacağı için burada şimdilik, sadece edebiyatla ilgili 14 eserin bazı görüntüleri, muhtasar tavsifleri ve değerlendirmeleri yer alacaktır.

Edebiyatla ilgili eserlerin tavsif ve tanıtımına başlamadan önce genel olarak bilgi vermesi açısından Raza Kütüphane'sindeki Türkçe yazmaların tasnifini şöyle yapabiliriz:

Edebiyat : 14 eser

Tıp: 7 eser

Din: 5 eser

Tarih: 4 eser

Dil: 4 eser

Diğer: 2 eser

Bu yazıda ele alınacak edebiyatla ilgili 14 eserin 10'u Çağatay Türkçesi, 4'ü Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Bunların 11'i manzum 3'ü mensurdur.

Osmanlı Türkçesi ile yazılmış 4 eserin 3'ü *Fuzûlî Divanı*'dır. Diğer eser ise Enderunlu Fazıl'ın mesnevî nazım şekli ile yazdığı *Zenân-nâme*'dir.

Çağatay Türkçesi ile yazılan eserler şunlardır:

Emîr: **Rubâ'îyyât-ı Türkî**

Hâce İmâmî: **La'l-i Perî**

Müellifi bilinmiyor: **Vâkı'ât-ı Türkî ma'a Terceme-yi Hindî**

Mîrzâ Kasel: **Fesâne min Tasnîfât-ı Mîrzâ Kasel**

Ubeydullah Han: **Akvâl-i Ubeydî**

Seyyid Kâsımî: **Mevsûm be-Gülşen-i Râz**

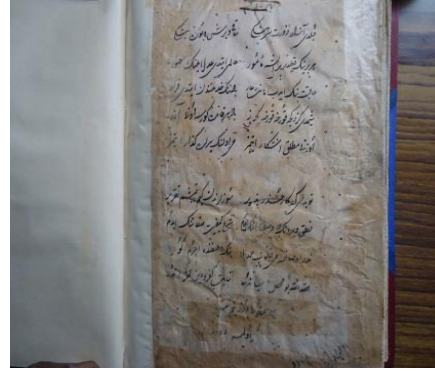
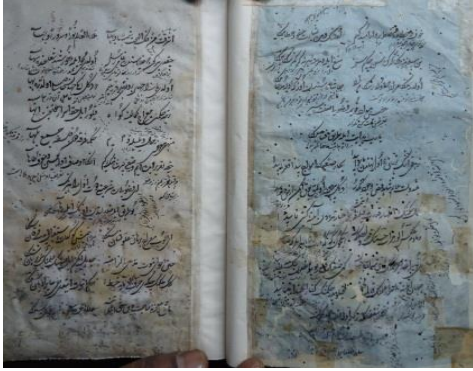
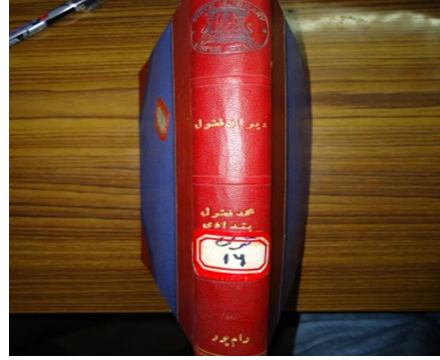
Seyyid Kâsımî: **Mecma'u'l-Ahbâr**

Seyyid Kâsimî: **İlâhî-nâme**

Behram (Bayram) Han: **Evrâk-ı Dîvân-ı Behram Han**

Nevvâb Ağır Han: **Dîvân-ı Dîdeh**

1. Dîvân-ı Fuzûlî, Muhammed Fuzûlî:

16 numarada kayıtlı eser; tamir görmüş, sonradan yapılmış, kapakları mavi mukavva, sırtı bordo deri ciltlidir. Dış ölçüsü: 21x15,5 cm. Muhtelif satır sayısında 159 varak. Ta'lik hatla yazılmış. Oldukça eski, kurt yiyintileri olan krem ve turkuaz renklerde kağıt kullanılmış.

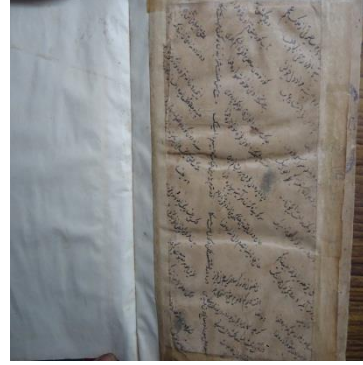
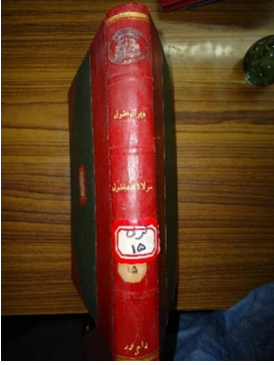
Baş: **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**

قد انار العشق للعشاق منهاج الهدا سالک راه حقیقت عشقه ایلر اقتدا

اللہ اللہ بو محض ندر غایت کفر عین کفراندر Son :

Fuzûlî Divanı'nın bu nüshası, doğrudan gazellerle başlar. Müretteb Fuzûlî Divanı'nda bulunan mukaddime kısmı ve kasideler bu nüshada bulunmamaktadır. Nüsha, müretteb Fuzûlî Divanı'nda olduğu gibi Rubâ'ıyyât ile biter. Mukadime ve kasidelerin eksik olması, nüsha istinsah edilirken yazılmamasından ya da daha sonraları o sayfaların kaybolması veya yırtılmasından dolayıdır, diyebiliriz. Eserin bazı kısımlarında mısraların altına Farsça tercüme yapılmaya çalışılmıştır.

2. Dîvân-ı Fuzûlî, Muhammed Fuzûlî :

15 numarada kayıtlı bu nüsha da tamir görmüş, cilt sonradan yapılmıştır. kapaklar mukavva üzerinde koyu yeşil deri; sırt kırmızı deri cilttir. Orijinal nüshanın sayfaları, sonradan düzenlenen açık krem sayfalar üzerine yapıştırılmak suretiyle tamir edilmiştir. Orijinal sayfalar açık kahverengi, oldukça ince ve filigransız, kalitesiz kağıttır. 22.2x16.2 cm ebadında. Ta'lik hatla yazılmış, başlıklar sürh. 112 varak, her sayfa 11 satır.

Baş : ای ویرن بزم کایناته نسق

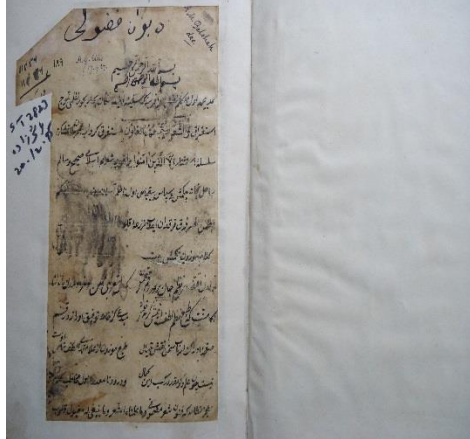
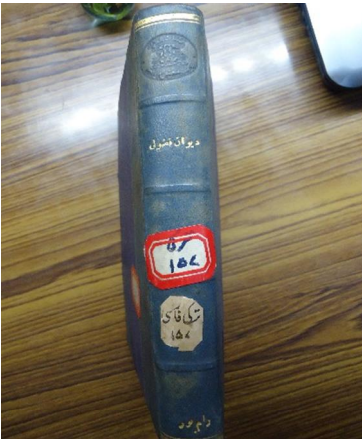
بر فن جام عشقه نشاء حق :

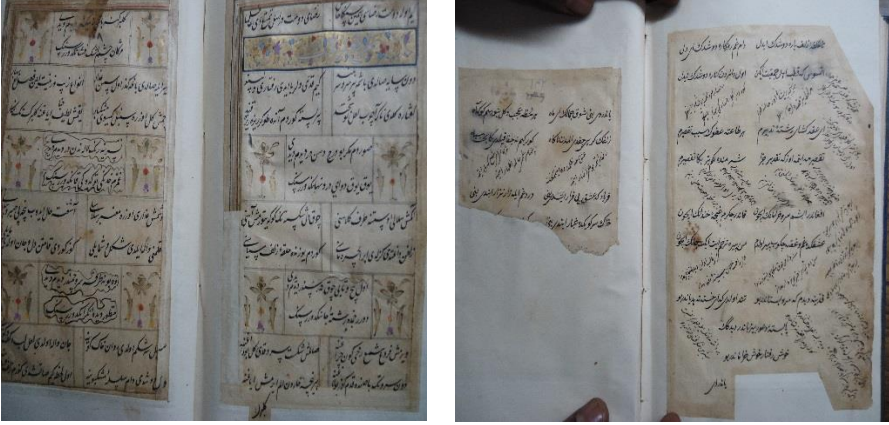
Son : کنجینه کایناته کهردر عشق مرصادر اولان دانشه مصدردر عشق :

Eser'in sonunda istinsah tarihi Hicrî Şaban 1040 kaydı vardır. Bu tarih Milâdî Mart-Nisan 1631'e denk gelmektedir. Ayrıca müstensih, eseri Şah Abbas'ın saltanat günlerinde bitirdiğini yazmaktadır. Fakat tarihi kaynaklara göre Şah Abbas, M. 1629'de ölmüştür. Burada büyük ihtimal müstensih Şah Abbas'ın ölümünden haberdar olmamıştır veya bir ihtimal Şah Abbas'ın ölüm tarihi M. 1629 değildir.

16 numaralı nüsha gibi bu nüsha da baştan ve sondan eksiktir. Baş kısmında mukaddime ve kasideler yoktur. Sondan yaklaşık 20 rubâi eksiktir. Müstensihi belli değildir.

3. Dîvân-ı Fuzûlî, Muhammed Fuzûlî :

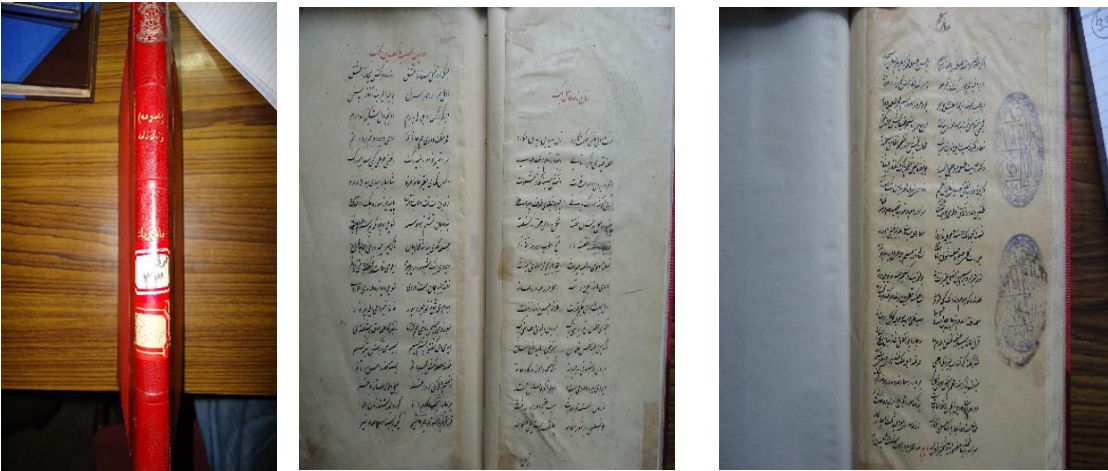

157 numarayla kayıtlı bu yazma da tamir görmüştür. Kapaklar ve sırt sonradan yapılmış mukavva üzeri mavi deri cilt. Orijinal nüshadan kesilen sayfalar, sonradan hazırlanmış sayfaların üzerine yapıştırılmıştır. Orijinal nüshada açık kahverengi, ince, mühreli, filigransız kağıt kullanılmıştır. 25x14,5 cm ebadında. Muhtelif satır sayısında, 146 varak. Ta'lik hatla yazılmış, başlıklar farklı renkte ve tehzibli. Müstensih/müstensihleri belli değildir.

حمد بی حد اول متکلم آفرینه که سفینه نظمى تموج : باء
درد و غم ایله زار و نزار ایتدی بنی خاک سر کویده غبار ایتدی بنی : Son

Bu nüsha mukaddime ile başlar gazellerle devam eder ve rubâiyyât ile biter. Bu hâliyele kasideler eksiktir. Nüsha iki farklı kalem ile yazılmıştır. Ayrıca yukarıdaki fotoğraflarda da görüldüğü üzere eserin bir kısmı safran ve muhtelif renklere desenlerle süslü ve renkli cetvelli, bir kısmı da sadedir. Nüshada iki farklı kağıt ve hatt kullanılmıştır. Bu durumda, bu nüshanın müretteb bir Fuzûlî Divan'ı nüshası olduğu ancak sonradan sayfalarının yırtılıp kaybolduğu ve başka bir kağıt ve kalemle tamamlandığı düşünülebilir. Nüshanın son sayfasının yarısı yırtılmıştır.

4. Zenân-nâme, Enderûnlu Fâzıl Bey:

Eser 33 numarayla kayıtlıdır. Mukavva üzerine kırmızı deri kaplama, tamir görmüş cilt. Eserin orijinal sayfaları başka bir sayfa üzerine yapıştırılmıştır. Açık krem,

mühreli, kalitesiz kağıt kullanılmış. 23.2x14.1 cm. ebadında. 40 varak, her sayfada 19 satır. Ta'lik hatla yazılmış başlıklar sürh.

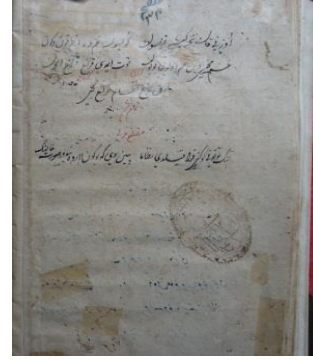
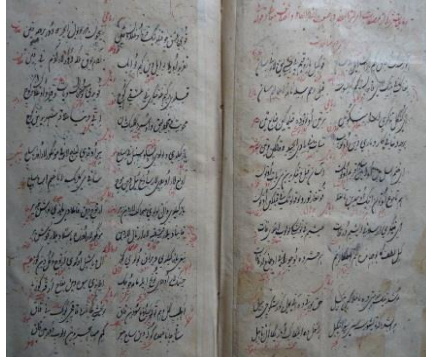
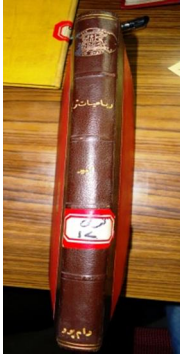
Baş : زنامة فاضل بك

منت اول خالق حکمتکاره زن دنیایی ایدن مکاره

Son: سراسر دشمنن مقهور ایدوب شمشیر قهر ایله فدا عمر ایدویرسون شهنشاہ جهانبانہ

Eser, 18. yüzyıl Dîvân şairlerinde Enderunlu Fazıl Bey'in "Zenân-nâme" sidir. Mesnevî nazım şekliyle yazılan eser, 15 beyitlik tevhidle başlar ve akabinde eserin sebep-i telif kısmı gelir. Bundan sonraki asıl kısımda farklı milletlerin, ülkelerin ve coğrafyaların kadınlarının özellikleri anlatılır. Eserde kadınlarından bahsedilen ilk coğrafya "der-beyân-ı zen-i Hind-i Şarkî" başlığıyla Doğu Hindistan'dır. Hindistan kadınlarının kara kaşlı, kara gözlü kadınlar olduğunu, zahiren sıcak ama batında buz gibi hatta buzhane kadar soğuk olduklarını belirtir. Eser bu minval üzere Acem, İngiliz, Flemenk ve Yeni Dünya (Amerika) ve diğer pek çok coğrafya ve milletlerin kadınlarını anlatarak devam eder.

5. Rubâ'iyât-ı Türkî, Emîr:

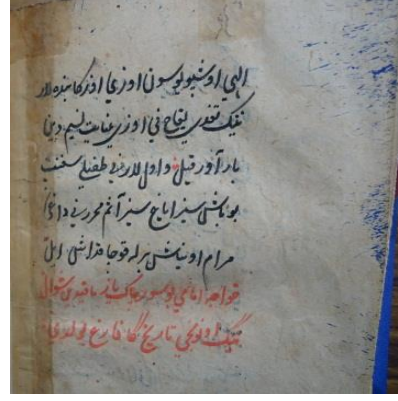
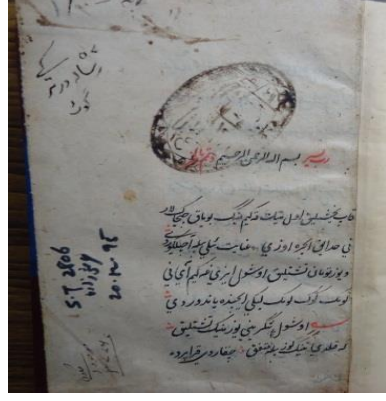
17 numarada kayıtlı eserin cildi tamir görmüş, cildin kapakları kırmızı mukavva ve sırtı kahverengi deridir. 23.7x16.5 cm ebadında. Bu eserin de sayfaları tamir görmüş, yeni kağıtlardan oluşturulan bir deftere orijinal nüshanın sayfaları kesilip yapıştırılmıştır. Orijinal nüshanın kağıdı Açık krem renk, mühreli ve yıpranmış. 18 varak, her sayfada 12 satır. Ta'lik hatla yazılmış, başlıklar sürh.

Baş : کورسنگ الجاق کیم ایزان ایل فی سانه قویگیل یازوقیمنی یخشی لیق لارنی بسانه

Son : آنگ توتونی کونکی قره قیلدی نظاما چین دی که بوگون لارده ندو رصورت حالینگ

Çağatay Türkçesi ile yazılmış bu eserin başında "rubâ'iyât-ı Türkî ez-musannefât-ı Emîr..." ifadeleri yer almaktadır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla eserde Emîr isimli veya mahlaslı bir şairin rubâîleri bulunmaktadır. Adı geçen Emîr, "Emîrî" mahlasını da kullanan meşhur Çağatay şairi Yusuf Emîrî olabilir. Onun divanında bulunan rubâîlerin, bu yazmada tasnif edilmiş olması muhtemeldir. Rubâîlerin hepsinin başına sürhle "rubâî" yazılmıştır. Şiirlerdeki bazı kelimelerin altında **Urduca** karşılıkları yer almaktadır.

6. Kıssa-yı La'l-i Perî, Hâce İmâm:

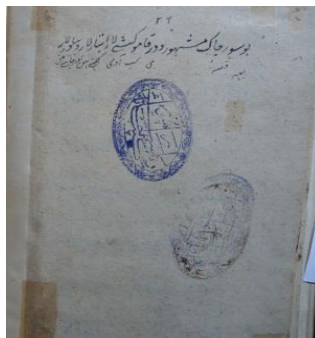
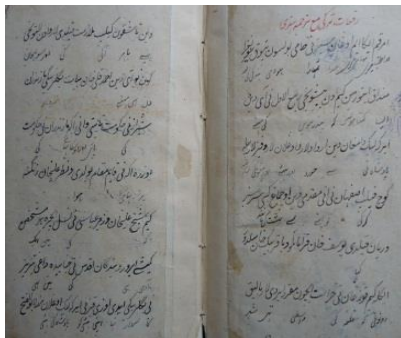
28 numarada kayıtlı bu eserin cildi tamir edilmiş. Kapaklar mavi mukavva, sırt ve kapak köşeleri bordo deri cilttir. Bu eserin de orijinal sayfaları kesilerek sonradan hazırlanan sayfalara yapıştırılmıştır. Orijinal nüshada açık krem, mühreli kağıt kullanılmıştır. 18x13 cm ebadında. Toplam 63 varak, her sayfada 11 satır. ta'lik hatla yazılmış, başlıklar sürh.

Baş : رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم تمم بالخير قاب ياخشىليق

Son : شوالننگ اونونجی تاریخگا فارغ بولدی

Çağatay Türkçesi ile yazılan eserin sonunda, “Hâce İmâm bu eseri şevvâl aynın onuncu tarihinde yazmayı bıraktı” anlamında bir cümle geçmektedir. Hâce İmâm, müstensih adı olabileceği gibi müellif adı olma ihtimali daha yüksektir. Zira eğer müstensih olsaydı bu özellikle belirtilebilirdi. Bu durumda eserin müellifine **Hâce İmâm** diyebiliriz. Eser mensur bir tevhid ve naatle başlar sonra asıl konuya geçilir. Asıl konuda ilk önce bir gülbahçesi tasviri yapılır devamında ise anlaşıldığı kadarıyla bir aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Eser, mensur olmakla birlikte yer yer beyit şeklinde manzum parçalar da bulunmaktadır. Nâdiren bazı Çağatayca kelimelerin altına Urduca karşılıkları yazılmıştır.

7. Ruk'ât-ı Türkî ma'a Tercüme-yi Hindî

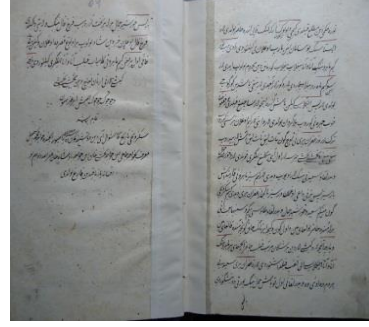
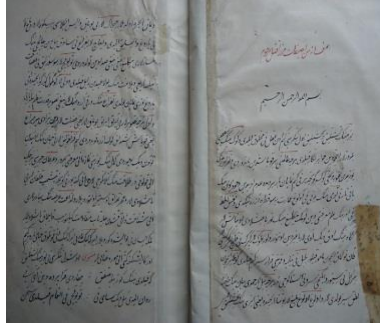
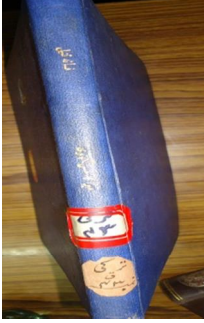

32 numarada kayıtlı eserin kapakları kırmızı mukavva cilt, sırt ve kapak köşeleri siyah deri. Eser tamir görmüş. Bu eserin de sayfaları orijinal nüshadan kesilip başka bir deftere yapıştırılmıştır. Orijinal sayfalar açık krem, mühreli, filigransız, kalitesiz kağıttır. 20.5x14 cm ebadında. 26 varak. Her sayfada 14 satır. Ta'lik hatla yazılmış. Eserde temmet ya da eserin bittiğine işaret eden herhangi bir kayıt bulunmaması sebebiyle, eserin sondan eksik olması muhtemeldir.

رقعات ترکی مع ترجمه ہندی امرقم ایکا ایم اوغان سیزنی حامی بولسون: Baş
بوسورجاق مشهوردرر قامو کیشی لار ایثارلار و بیبلولار: Son

Müellifi, telif veya istinsah tarihi kayıtlı olmayan eser, **Çağatay Türkçesi** ile yazılmıştır. Eserin ismi "Ruk'ât-ı Türki", "Türkçe kısa mektuplar" anlamına gelmektedir. Eser "kelime tercüme" usûlüyle Urduca'ya tercüme edilmiştir. Türkçe satırlardaki her kelimenin altına tek tek Urduca karşılıkları verilmiştir. Ancak bazı kelimelerin atlandığı da olmuştur. Eserde daha çok siyasi şahsiyetlerden ve çevrelerinden bahsedilmiştir. Bu kişiler genellikle İran topraklarında zikredilmektedir. İlk sayfalarda, Yusuf Han Karamanlu ve Bakır Beg Han'ın Kurgan'a gittikleri, Ahmed Kulu Han'ın Şiraz'da hükümet tayini ile kaymakam olduğu, Şeyh Alî Cân'ın Tebriz'de Beylerbeyi olduğu anlatılmaktadır. Bunlardan anlaşıldığı kadar eser, büyük ihtimal İran topraklarında hüküm süren Safevî Türk devletindeki bazı devlet erkânın hayatlarından kesitler ve kıssalar nakletmektedir.

8. Fesâne min Tasnîfât-ı Mîrzâ Kasel, Mîrzâ Kasel:

43 numarada kayıtlı eser, sonradan yapılmış mavi mukavva ciltlidir. Bu eserin orijinal sayfaları kesilerek başka bir deftere yapıştırılmıştır. Eser, açık krem, mühreli kağıda, ta'lik hatla yazılmış. 24x18.3 cm ebadında. 56 varak, her sayfada 15 satır. Başlıklar sürh.

Baş : فسانه من تصنیفات مرزا قسل بسم الله الرحمن الرحيم یوز مینگ تشلیق و یخشیلیق

معروف خواجه حاجی ابن خواجه یخشی خان ابن خواجه بادشاه خان غفرالله ذنوبهم افسانه یازماقدین : Son
فارغ بولدی

Çağatay Türkçesi ile yazılan eserin müellifi **Mîrzâ Kasel**'dir. Temmet kaydından anlaşıldığı kadarıyla eseri düzenleyen, Hoca Muhammed İsmâil adında birisidir. Temmet kaydında bu eserin Rampur şehrinde yazıldığı belirtilmiştir. Rampur, Hindistan'da Raza Kütüphanesi'nin bulunduğu şehirdir. Rampur'da yazılan bu nüsha, orada da kalmış olmalı. Yazmanın istinsah tarihi H. Şevval-1243, M. Nisan-1828'dir

Mensur olan eser yine mensur bir tevhid ve naatla başlar. Devamında kurgusal bir hikâyeye anlatılır. Hikâyede Hurşid Cemal, Za'feran, Perîzâd, Bedrlîkâ, Sa'îd isimlerinde kahramanlar yer almaktadır ve konu genellikle aşk üzerinedir.

9. Akvâl-i Ubeydî, Ubeydullah Han:

107 numarada kayıtlı eserin, kapakları kırmızı mukavva, sırtı kırmızı deri cilttir. Eser; krem, mühreli, âharlı, her tarafı altın yaldızla tezhipli, çok kaliteli bir kâğıda yazılmış, sayfalar arasına şeffaf kâğıt yerleştirilmiştir. 23x14.2 cm ebadında 22 varak, her sayfada 10 satır, Nefis ta'lik hatla yazılmış, başlıklar sürh. Satır araları altın yaldızla kaplanmış. Ayrıca sayfa cetvelleri yaldızla çekilmiş, cetvel dışındaki kısımlar da yaldızla çiçek motifleri şeklinde tezhip edilmiştir. Eserin ilk sayfasında lacivert, turkuaz, sarı, kırmızı renklerle yapılmış enfes bir tâc vardır.

Baş : دشمننك دور دوستلوق كوستانرمياكيل زنهار انكا دشمن اچرا نفسدين بولماس يمان دشمن سنكا
قول عبيدى غيرين كوزكا ايلسه بولماس : Son
كيفيت اليق وحدت جامين ايچكاندين سونك

Bu yazmada, Şeyban Hanlığı hükümdarlarından **Ubeydullah Han**'ın **Çağatay Türkçesi** ile yazılmış şiirleri yer almaktadır. Yazmanın sırt kısmında eserin ismi "*Akvâl-i Ubeydî*" olarak kaydedilmiştir. Şiir başlıkları "*hikmet*" olarak yazılmıştır. Kendisi, babası gibi iyi bir Nakşî mürîdi olan Ubeydullah Han, bu şiirlerinde genellikle dînî-tasavvufî ve hikemî konuları dile getirmiştir. Şiirler aruzla ve gazel, makta, kıt'a gibi muhtelif nazım şekilleriyle yazılmıştır. Ubeydullah Han, bazı şiirlerinde sadece Ubeydî, bazılarında Kul Ubeydî bazılarında da Ubeydî Gedâ mahlaslarını kullanmıştır. Eserin temmet kaydı bulunmamakta ve son sayfa "*hikmet*" başlığı ile bitmektedir. Bu durumda yazmanın sondan eksik olma ihtimali vardır.

10. Mevsûm beGülşen-i Râz, Seyyid Kâsımî:

58 numarada kayıtlı yazma, lacivert mukavva ciltlidir ve eserin orijinal cildi değildir. Yazmanın orijinal sayfaları kesilerek başka bir deftere yapıştırılmıştır. Orijinal yazmanın kâğıdı açık kahverengi, mühreli ve incedir. Sayfa cetvelleri yaldızla çekilmiş,

ilk sayfada yaldızlı tâc vardır. 26x18 cm ebadında. 31 varak, her sayfada 15 satır. Ta'lik hatla yazılmış, başlıklar sürh.

Baş : رازق و ستار و رؤف و رحيم تنکری تعالی آتی دور ای حکیم
Son : دعای خیر ایله دلشاد ایلانک اوقوردا قاسمی نی یاد ایلانک

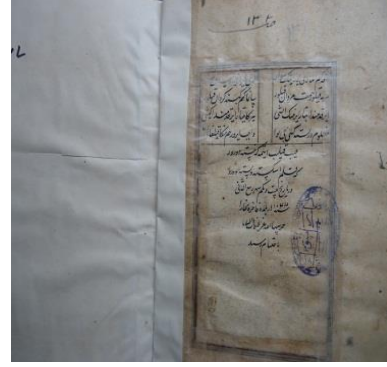
Seyyid Kâsımî'nin Çağatay Türkçesi ile Mesnevî nazım şeklinde yazdığı bu eser, tevhidle başlar, ardından naat ve sonra Cemâleddin Seyyid Mezid için yazılmış medhiye gelir. Eser, bâb-ı pencüm (beşinci bölüm), bâb-ı şeşüm (altıncı bölüm) gibi başlıklarla toplam on bölümden oluşmaktadır. Her başlıkta bir konu anlatılır ve konunun bitiminde Kâsımî'nin aynı gazeline yer verilir. Eser genel olarak "pend-nâme" yani öğüt kitabı özelliği taşımaktadır. Hatta beşinci bölümde geçen şu beyit doğrudan nasihat ifedeleridir.

Fehming eger barısa ey bu'l-fuzûl

Eyle bu pendimni menüm sen kabûl

Eserin istinsah tarihi, H. Rebi'ü'l-Âhır 1044, M. Ocak 1634'tür.

11. Mecma'u'l-Ahbâr, Seyyid Kâsımî:

57 numarada kayıtlı eserin cildi sonradan yapılmış füme renk mukavva cilttir. Diğer eserlerdeki gibi bu eserde orijinal sayfaları kesilip, başka bir deftere yapılandırılmıştır. Orijinal kâğıt açık kahverengi ve mührelidir. İlk sayfada yaldız ve turkuaz renk mürekkeple yapılmış sade bir tâc vardır. Sayfa köşebendleri yaldızla çekilmiş. 25x18 cm ebadında. Ta'lik hatla yazılmış. 36 varak, her sayfada 15 satır. Başlıklar sürh.

Baş : بسم الله الرحمن الرحيم فاتحه فتح ایروور ای حکیم

Son : عیب قیلب ایتمه که خسته دورور که قلم اسکیتته و پسته دورور

Çağatay Türkçesi ile yazılan eser, Seyyid Kâsımî'ye âittir. Eser, mesnevî nazım şekliyle ve aruzun fâilâtün / fâilâtün / fâilân kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevî geleneğine göre tevhîd ve naatla başlar. Sebeb-i telifle devam eder. Eserde Özbek sultanlarından Ebû Send Mirzâ için medhiye vardır. Bu medhiyeden sonra eserde on sekiz adet "ser-sühan" başlığı ve bu başlıklar için yazılmış on sekiz hikâye yer alır. Hikâyeler, "Hikâyet-i İbrâhîm, hikâyet-i Şiblî, hikâyet-i Cüneyd" gibi tarihte şöhret bulmuş kişilerle ilgilidir. Kâsımî'nin bu eserin de didaktik mahiyette ve öğüt verici olması dikkat çekmektedir.

Seyyid Kasımî'nin bu eseri, bir önceki Mevsûm beGülşen-i Râz ile aynı tarihte (H. 1044, M. 1634) istinsah edilmiştir.

12. İlâhî-nâme (Sadâkat-nâme), Seyyid Kâsımî:

56 numarada kayıtlı eserin cildi sonradan yapılmış, füme renk mukavva cilttir. Bu eserin de sayfaları orijinal yazmadan kesilip başka bir deftere yapıştırılmıştır. Açık kahverengi, mühreli kâğıt kullanılmış. Birinci sayfada yıldızla yapılmış çiçek motifli sâde tâc vardır. Sayfa cetvelleri yıldızla çekilmiştir. 26x18cm ebadında. 15 varak, her sayfada 15 satır.

Baş: بار ایردی وقی بر صاحب جمالی نکار نازنینی بی مثالی

Son : کونکول قان بغلادی بو درد و غمدین که یوقنور چاره آخر عدمدین

Bu eser aslında Attar'ın İlâhî-nâmesi'nin tercümesidir, ancak telif-tercüme özelliği taşımaktadır. Eserin konusu şöyledir: Evinden ayrılmak zorunda kalan bir adam, çok iffetli ve güzel eşini erkek kardeşine emanet eder. Önceleri bir sorun yokken erkek kardeş, bir gün kadının yüzünü görür ve ona âşık olur. Ancak kadın buna cevap vermez ve erkek kardeş ona iftira atar. Bu konu üzere devam eden eser, esasen sembolik ve didaktik mahiyettedir.

Eserin sonunda günümüz Türkçesine aktarılmış hâliyle "Kitap tamamlandı, Yazan ve temize çeken Seyyid Kasımî Cemâziye'l-evvel'in başlarında yıl 1044 (1634)" ifadeleri yer almaktadır.

Sanırız Raza Kütüphanesi'ndeki Seyyid Kâsımî'ye âit bu üç eser, tek ciltlik bir mecmua idi. Tahminimizce kütüphane yönetimi, eseri tamir ederken, asıl nüshanın sayfalarını kesip yapıştırmak suretiyle sonradan yapılan mücellid defterlere bu sayfaları yapıştırdı ve 3 farklı nüsha imiş gibi bir durum ortaya çıktı.

13. Evrâk-ı Dîvân-ı Behrâm Han, Behrâm Hân (Bayram Han)

158 numarada kayıtlı eserin cildi sonradan yapılmış, kapakları mavi mukavva, sırt ve kenarları mukavva üzerinde kahverengi deri cilttir. Bu eserin de sayfaları asıl nüshadan kesilip, sonradan yapılmış mücellled bir deftere yapıştırılmıştır. Orijinal sayfalarda enfes süslemeler vardır. Resimlerde de görüldüğü üzere cetvel dışında kalan kısımlarda yaldızlı ve mavi renklerle çiçek desenleri bulunmaktadır. Cetvel; dıştan içe mavi, sarı ve kırmızı renklerle çekilmiştir. Cetvelin içinde kalan ve şiirlerin yazıldığı kısım açık kahverengidir. Toplam 3 varak olan yazmanın her sayfasında 11 satır bulunmaktadır. Ta'lik hatla yazılmış.

Baş : بو حال ایله بولماس امید وصال
Son : کاهی چکیب جفای فراقیک هلاک من :

Yazmada, Babürlerin önemli devlet adamlarından Bayram Han'ın **Çağatay Türkçesi** ile kaleme alınmış bazı şiirleri yer almaktadır. Eserin süslemeleri ve görkemi bir devlet adamının şiirlerini içermesi sebebiyle olsa gerek çok dikkat çekicidir. Zaten 3 varak olan bu yazmada herhangi bir temmet kaydı bulunmamaktadır.

14. Dîvân-ı Dîdeh, Nevvâb Ağır Han:

151 numarada kayıtlı eserin cildi sonradan hazırlanmış, mukavva üzeri bordo deri kaplama cilttir. Bu eserin de orijinal sayfaları asıl nüshadan kesilerek sonradan yapılmış mücellled bir deftere yapıştırılmıştır. Eserin ilk sayfasında safran, turkuaz, açık mavi, laciverd ve kırmızı renklerle yapılmış gösterişli, enfes bir tâc bulunmaktadır. Yazmanın orijinal sayfaları açık krem ve pembe olmak üzere iki renktir. Sayfa cetvelleri siyah ve kırmızı renklerle çekilmiştir. Sayfaların bazı kısımlarını kurt yemiştir. 29x17 cm ebadında. Toplam 8 varak, satır sayıları muhtelif. Ta'lik hatla yazılmış.

Baş : بسم الله الرحمن الرحيم تماشاغہ چقتم چو باغم بیلن روان بولدم آخر ایاغم بیلن :

Son : کذارمند ایکامدان تورا لیک ایش بولدی :

Temmet kaydı bulunmayan yazmanın -1a- sayfasında "Dîvân-ı Dîdeh Nevvâb Ağır Han" bilgileri kayıtlıdır. Yazmada, Çağatay Türkçesi ile yazılmış şiirler ve bazı Farsça cümleler yer almaktadır.

Sonuç

Raza Kütüphanesi'ndeki Türkçe yazmalardan edebiyat alanı içerisinde ele aldığımız 14 eserin 10'u **Çağatay Türkçesi** ile 4'ü **Osmanlı Türkçesi** ile yazılmıştır. Çağatay Türkçesi ile yazılan eserlerin çokluğu elbette o coğrafyada yaşayan Türklerin bu dili kullanmış olmasındandır.

Edebiyatla ilgili eserlerin 11'i **manzum** ve 3'ü **mensurdur**. Manzum eserler içerisinde **mesnevîler**, **divanlar** ve **şiir mecmuaları** bulunmaktadır. Mesnevîlerden Enderunlu Fazıl Bey'in "*Zenân-nâmesi*" şehrengiz türündedir. Seyyid Kâsımî'ye âit 3 mesnevî ise didaktik mâhiyettedir. Divan sınıfında değerlendireceğimiz yazmalar Fuzûlî Divanı'nın üç nüshadır. Şiir mecmuaları kategorisine dahil edeceğimiz yazmalar da Emîr'in rubâilerinin, Ubeydullah Han'ın hikmetlerinin, Bayram Han'ın ve Nevvâb Han'ın şiirlerinin bulunduğu 4 yazmadır.

Mensur eserlerden Kıssa-yı La'l-i Perî ve Mirzâ Kasel'in Efsânesi aşk konuludur. Ruk'ât-ı Türkî de edebî değeri olan kısa mektuplar sınıfında değerlendirilebilir.

Çağatay Türkçesi ile yazılmış bazı eserlerde bazı kelimelerin altına özellikle Urduca karşılıklarının yazılması dikkate değerdir.

Tavsif etmeye çalıştığımız eserlerin neredeyse hepsinin ciltleri ve buldukları defterler orijinal değildir. Eserlerin hemen hepsi orijinal sayfaların, orijinal ciltlerinden kesilerek sonradan hazırlanmış mücellid defterlere yapıştırılması şeklinde tamir görmüştür. Bu tamir şekli kültürel mirası korumak maksadıyla samimi bir kaygıyla yapılmış olsa da eserin orijinal hâlini muhafaza edememe adına bir eksiklik ve kayıptır.

Her ne kadar bu eserlerin bir kısmı üzerine zaten başka kütüphanelerdeki nüshalarından çalışmalar yapılmış olsa da tenkitli metin neşri yöntemiyle bir eserin orijinal metnini oluşturmak için o eserin bütün nüshalarının araştırmacı tarafından görülmesi gerekmektedir. Ayrıca bahsi geçen şiir mecmualarında şâirlerin divanlarında bulunmayan şiirlerin olması ihtimalini ve çalışılmamış eserlerin olduğunu da göz önünde bulundurarak bu eserlerin dijital görüntülerinin tamamının konuyla ilgili Türk veya diğer milletlerden araştırmacıların hizmetine sunulması, hususen bu nüshaların, Türkiye kütüphanelerine dijital görüntülerinin ivedilikle kazandırılması gerekmektedir. Bu konuda Hint ve Türk mercilerinden gerekli hassasiyet ve anlayış beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Ahmet (1940-1942). "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti ile)", *Türkiyat Mecmuası*, c. VII-VIII, 1940-1942, s. 253- 267.
- BİLKAN, Ali Fuat (1998). *Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KAVAKÇI, Yusuf Ziya (1982). *İslam Araştırmalarında Usûl*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- YAZIR, Mahmud Bedreddin (1981). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.